

Gerasimenko a ostatní proti Rusku, rozsudek ze dne 1. 12. 2016 - Náhrada nemajetkové újmy způsobené trestnou činností příslušníka policejního sboru

Stěžovatel: Gerasimenko a ostatní

Žalovaný stát: Rusko

Číslo stížnosti: 5821/10 a 65523/12

Datum: 01.12.2016

Článek Úmluvy: čl. 2 odst. 1

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: odškodnění, policejní násilí/použití síly, pozitivní závazky, právo na život

Český právní řád: čl. 6 Listiny základních práv a svobod
zákon č. 273/2008 Sb., o policii České republiky
§ 13 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

Významnost: 3

Náhrada nemajetkové újmy způsobené trestnou činností příslušníka policejního sboru

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí Soudu se vyjadřuje k pozitivnímu závazku státu založenému čl. 2 Úmluvy, jehož podstatou je přijetí takových opatření, která by zabránila újmě na životě a ve výjimečných případech i vážné újmě na zdraví. Z hlediska českého práva je rozhodnutí významné pro obecné posouzení problematiky excesu úředních osob, který by odpovědnost státu vylučoval (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech sp. zn. 28 Cdo 2699/2010, 25 Cdo 896/2009, [25 Cdo 670/2005](#) a [30 Cdo 2082/2015](#)). Je z něj patrné, že v obecné rovině nelze dovodit absenci podmínek odpovědnosti státu za újmu způsobenou nositelem veřejné moci jen proto, že se tento dopustil samostatně trestného činu. Vždy je třeba zkoumat, zda stát nositeli veřejné moci spáchání trestného činu, které směřovalo ke zbavení života, neumožnil tím, že zmíněnému pozitivnímu závazku nedostál. V takovém případě se stát stává spoluodpovědným za vzniklou újmu (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 509/2013).

(Zpracoval JUDr. Pavel Simon)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelé jsou státními občany Ruské federace, kteří byli v roce 2009 oběťmi ozbrojeného útoku v moskevském obchodním centru a jeho okolí, spáchaného D. E., v dotčené době uniformovaným příslušníkem policejního sboru. Ke spáchání trestného činu došlo s použitím policejní munice mimo pracovní dobu pachatele. Střelba do lidí ze strany D. E. vyústila v usmrcení dvou lidí a zranění řady dalších osob.

V řízení před vnitrostátními soudy vyplynulo, že pachatel jednal pod vlivem kombinace osobnostního profilu a nahromaděných vnějších faktorů. Nevhodný duševní stav D. E. nebyl při jeho přijímání do policejní služby (včetně umožnění jeho přístupu ke střelným zbraním) a jeho dalším povýšení dostatečně zohledněn. V důsledku zranění hlavy a negativních zážitků, které utrpěl v dětství, se u D. E. vyvinula duševní labilita, vznětlivost a úzkost. Vše uvedené ve spojení s pracovním tlakem, změnou pracovní náplně a odpovědností, jež na něj kladlo jeho povýšení do nové profesní pozice, vyústilo ve spáchání předmětných trestných činů. D. E. byl shledán vinným z trestných činů vraždy, pokusu o vraždu a nedovoleného ozbrojování a odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. Odsouzení bylo následně potvrzeno rovněž Nejvyšším soudem Ruska.

V navazujícím rozhodnutí moskevského městského soudu bylo poukázáno na nevhodný duševní stav D. E. pro výkon policejní služby. Vnitrostátní orgány tento jeho stav dostatečně nezohlednily při jeho přijímání do služby a dalším služebním postupu, a to v rozporu se zákonem o policii.

Stěžovatelé se před vnitrostátními soudy domáhali náhrady za způsobenou újmu ze strany státu s tím, že újma jim byla způsobena příslušníkem policejního sboru a s využitím policejního vybavení. Z pohledu vnitrostátních soudů nicméně došlo ke vzniku újmy v důsledku jednání soukromé osoby. Před Soudem se proto stěžovatelé domáhali toho, že ze strany státu došlo k porušení jejich práva na život ve smyslu čl. 2 Úmluvy.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

...

TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

Stěžovatelé na základě čl. 2 Úmluvy namítali, že stát nedokázal zajistit ochranu jejich práva na život tím, že přijal D. E. k policii a poskytl mu přístup ke zbraním navzdory skutečnosti, že byl pro tuto službu nevhodný z důvodu jeho neurologického a duševního stavu. Článek 2 Úmluvy v relevantní části zní následovně:

„1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“

...

Tvrzení stěžovatelů

Stěžovatelé v první řadě namítali, že soukromoprávní řízení proti D. E. nepředstavovala účinný právní prostředek nápravy ve vztahu k odpovědnosti státu za události. Jejich nároky proti státu na náhradu újmy byly zamítnuty, přičemž vláda neuvedla, že by zde byly jiné vnitrostátní prostředky nápravy, jež by jim mohly poskytnout odškodnění za nečinnost státu při předcházení předmětnému incidentu. Stěžovatelé rovněž zdůraznili, že stížnosti Soudu podali do šesti měsíců od doručení konečných rozhodnutí týkajících se jejich nároků vůči státu.

Stěžovatelé tvrdili, že stát byl za události odpovědný z těchto důvodů:

(i) v době události měl D. E. na sobě uniformu a byl ostatními vnímán coby příslušník policie; (ii) střelivo, které použil, patřilo moskevskému oddělení vnitra – tato skutečnost byla zjištěna vnitrostátními soudy a vláda ji nijak nezpochybovala; (iii) ačkoliv D. E. nepoužil svou vlastní služební zbraň, nýbrž pistoli dříve odcizenou jinou osobou, zdá se, že přístup k ní získal v rámci své úřední činnosti (viz odstavec 31); (iv) ačkoliv stát nezjistil, jak přesně pistoli získal, bylo zjištěno, že byla ukradena ze stejného oddělení; (v) stát nezajistil kontrolu nad přístupem ke služebním zbraním a jejich použitím, což umožnilo D. E. spáchat trestnou činnost; (vi) stát přijal D. E. do policejní služby navzdory jeho duševnímu stavu a poskytl mu přístup ke zbraním a příslušnému výcviku; (vii) v rámci svého povýšení se D. E. stal osobou, které byla svěřena kontrola nad přístupem ke zbraním, což ulehčilo jeho přístup k nim; a (viii) v doporučení ze dne 17.9.2009 Vyšetřovací komise výslovně uvedla, že přijímací výbor, který shledal D. E. vyhovujícím pro jeho pozici, neprovedl svou činnost řádně (viz odstavce 35–37).

...

Podstata sporu

Použitelnost článku 2 Úmluvy

Z judikatury Soudu vyplývá, že špatné fyzické zacházení ze strany zástupců státu, které nevede k úmrtí, může vyústit v porušení čl. 2 Úmluvy jen za výjimečných okolností. Ačkoliv samotná trestní odpovědnost pachatele není v rámci řízení zahájeném podle Úmluvy předmětem přezkumu, míra a druh použité síly a záměr či cíl, stojící za jejím použitím, mohou být kromě jiných faktorů podstatné ke zhodnocení, zda v konkrétním případě jednání zástupce státu, kdy došlo ke zranění avšak nikoliv usmrcení, je takové, aby věc spadala do rozsahu ochrany poskytované čl. 2 Úmluvy s ohledem na předmět a účel tohoto článku (viz rozsudek ve věci Sašo Gorgiev proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie č. 49382/06, § 36 ECHR 2012).

Soud připomíná, že čl. 2 se nevztahuje pouze na úmrtí plynoucí z použití síly ze strany zástupců státu, ale také ve smyslu první věty prvního odstavce stanoví pozitivní závazek státu přijmout vhodná opatření k ochraně života těch, kteří se nacházejí v jejich jurisdikci (viz např. L. C. B. proti Spojenému království ze dne 9.6.1998, § 36, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1998-III; a Paul a Audrey Edwards proti Spojenému království č. 46477/99, 54, ECHR 2002-II). Tento pozitivní závazek znamená především primární povinnost státu přijmout legislativní a správní rámec pro efektivní ochranu práva na život (viz shora uvedený rozsudek Paul a Audrey Edwards, § 54).

S ohledem na skutkové okolnosti této věci Soud poznamenává, že dne 27.4.2009 D. E. usmrtil dva lidi a zranil stěžovatele a několik dalších osob. Vnitrostátní soudy jej shledaly vinným, inter alia, ze dvou vražd a dvaceti dvou pokusů o vraždu, včetně pokusu o vraždu stěžovatelů.

Soud nemá důvod odchylovat se od zjištění vnitrostátních soudů v tomto ohledu a považuje za prokázané, že D. E. měl v úmyslu stěžovatele usmrtit. Článek 2 je tudíž použitelný v projednávané věci s ohledem na stupeň a druh uplatněné síly a úmysl či záměr v jejím použití (viz Makaratzis proti Řecku [GC], č. 50385/99, § 51, ECHR 2004 XI; a Sašo Gorgiev, § 36).

Odpovědnost státu podle čl. 2 Úmluvy

a) Obecné zásady

Soud připomíná, že čl. 2, který chrání právo na život a stanoví okolnosti, za nichž může být zbavení života považováno za dovolené, se řadí mezi nejdůležitější ustanovení Úmluvy, od kterých není možné se odchýlit (viz Velikova proti Bulharsku, č. 41488/98, § 68, ECHR 2000-VI).

V souladu s významem čl. 2 v demokratické společnosti musí Soud podrobit stížnost pro porušení tohoto ustanovení velmi důkladnému přezkumu s přihlédnutím nejen k jednání zástupců státu, kteří sílu skutečně uplatnili, ale rovněž k širším souvisejícím okolnostem (viz McCann a ostatní proti Spojenému království ze dne 27.9.1995, § 150, Řada A, č. 324).

Článek 2 se nevztahuje pouze na úmrtí vyplývající z použití síly ze strany zástupců státu, ale rovněž ve smyslu první věty prvního odstavce stanoví pozitivní závazek státu přijmout vhodná opatření k ochraně života těch, kteří jsou v jejich jurisdikci (viz Makaratzis, § 57).

Tento pozitivní závazek s sebou nese především primární povinnost státu přijmout legislativní a správní rámec k zajištění účinné prevence. Tento rámec musí zohledňovat zvláštní charakter některých aktivit, zejména pokud jde o úroveň potenciálního rizika pro lidské životy. Stát musí projevit maximální péči a vymezit krajní okolnosti, za kterých mohou činitelé státu použít střelné zbraně (viz Abdullah Yilmaz proti Turecku, č. 21899/02, § 56–57 ze 17.6.2008; Makaratzis, § 59; a výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 42).

Dle Soudu, i s ohledem na jeho judikaturu, povinnost státu chránit právo na život zahrnuje i povinnost přijmout dostatečná opatření k zajištění bezpečnosti jednotlivců na veřejných místech a pro případ, že by přesto došlo k usmrcení či vážnému zranění, zavést účinný, nezávislý soudní systém, který zajistí dostupnost právních prostředků schopných zjistit konkrétní skutkové okolnosti, rozhodnout o vině a poskytnout náležité odškodnění obětem (viz Ciechońska proti Polsku č. 19776/04, § 67 ze dne 14.6.2011; a výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 43).

Pozitivní závazky státu nicméně musí být vykládány tak, aby to státním orgánům nepřinášelo nepřiměřenou zátěž zejména s ohledem na nepředvídatelnost lidského chování a volbu operačních prostředků, jež musí být učiněny s ohledem na priority a zdroje (viz Keenan proti Spojenému království, č. 27229/95, § 90, EÚLP 2001-III; a A. a ostatní proti Turecku č. 30015/96, § 44–45 ze dne 27.7.2004). Zvláště volba prostředků k zajištění pozitivních závazků podle čl. 2 je zásadně věcí spadající do prostoru pro uvážení státu. Jsou různé způsoby k ochraně práv vyplývajících z Úmluvy a i pokud stát nezajistil aplikaci jednoho konkrétního opatření stanoveného vnitrostátními právními předpisy, může i nadále splnit svůj pozitivní závazek jinými způsoby (viz rozsudek Ciechońska, citovaný výše, § 65; Fadeyeva proti Rusku, č. 55723/00, § 96, EÚLP 2005-IV; a výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 44).

b) Aplikace shora uvedených zásad na projednávanou věc

Soud poznamenává, že po půlnoci dne 27.4.2009 D. E., toho času vedoucí pobočky moskevského oddělení vnitra v Tsaritsynu, odjel taxíkem do obchodního centra Ostrov v Moskvě. Na sobě měl policejní uniformu a u sebe měl nabitou pistoli. D. E. následně před obchodním centrem a uvnitř něj pistolí usmrtil dva lidi a řadu dalších, včetně stěžovatelů, zranil. Soud poznamenává, že projednávaný případ se tudíž týká použití síly zástupcem státu mimo rámec jeho služebních povinností (viz výše uvedený rozsudek Sašo Gorgiev, § 47).

Dne 19.2.2010 uznal moskevský městský soud D. E., inter alia, vinným ze dvou vražd a dvaceti dvou pokusů o vraždu. Byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. Dne 8.6.2010 Nejvyšší soud Ruska rozsudek potvrdil. Vnitrostátní soudy dospěly k závěru, že střelivo použité D. E. patřilo moskevskému oddělení vnitra. Co se týkalo zbraně, ukázalo se, že nešlo o policejní zbraň D. E., ale o zbraň, která byla nahlášena jako ukradená ze skladu zbraní severokavkazského oddělení vnitra pro region Rostov v období od června 1998 do dubna 2000, z této krádeže byli v roce 2001 usvědčeni dva činitelé (viz odstavec 32). Vnitrostátní orgány nedokázaly zjistit, jak D. E. získal tuto zbraň, a vyšetřování bylo v tomto směru zastaveno (viz odstavec 33).

Soud rovněž připomíná, že vnitrostátní soudy nařídily forenzní psychologické a psychiatrické vyšetření D. E. Podle závěrů uvedených ve zprávě č. 514 ze dne 23.7.2009 D. E. netrpěl žádnou duševní poruchou, ale měl zesílené osobnostní rysy. Podmínky, kterými trpěl jako dítě, a zranění hlavy vedly k rozvoji emoční lability, podrážděnosti, úzkosti a demonstračnímu chování. Povýšení D. E. na post vedoucího Tsaritsinské pobočky moskevského oddělení vnitra tento stav dále umocnilo. Nebyl ze své nové práce tak nadšený, jako ze své předchozí pozice, a opakovaně si přál ji opustit, nicméně vnímal odpovědnost za své úkoly a vůči svým podřízeným (viz odstavce 25-26).

Soud připomíná, že dne 17.9.2009, s ohledem na zprávu č. 514 ze dne 23.7.2009, se Vyšetřovací komise Úřadu prokurátora Ruské federace obrátila na ministra vnitra s doporučením určitých opatření, jež měla být přijata k objasnění okolností, které vedly ke spáchání trestného činu. V doporučení bylo zejména uvedeno, že hodnotící výbor, který shledal D. E. způsobilého k povýšení, měl povrchní přístup ke své činnosti. Kromě toho Ministerstvo vnitra selhalo v osvětové činnosti vůči svým pracovníkům k zajištění respektování zásad právního státu a jednání D. E. poškodilo dobrou pověst policie. Doporučení dospělo k závěru, že shora uvedená selhání ze strany státních orgánů přispěly k tomu, že D. E. spáchal závažnou trestnou činnost, a doporučilo přijetí nápravných opatření (viz odstavce 35 a 37).

Soud dále připomíná soudní rozhodnutí vydané moskevským městským soudem ze dne 19.2.2010, tj. dne odsouzení D. E, v němž se uvádí, že historie duševních a neurologických poruch nebyla vzata v úvahu při jeho přijímání do policejní služby a následném povýšení, což bylo v rozporu se zákonem o policii. Dále uvedl, že D. E. si během výkonu své funkce vedoucího Tsaritsinské pobočky moskevského oddělení vnitra opatřil střelivo, které použil dne 27.4.2009, v rozporu s nařízením o skladování střelných zbraní (viz odstavec 71). Moskevský městský soud dospěl k závěru, že shora uvedená pochybení v činnosti Ministerstva vnitra přispěly k trestným činům, které spáchal D. E, a vyzval ministra vnitra k přijetí nápravných opatření (viz odstavce 38 a 40).

Soud tudíž podotýká, že jak Vyšetřovací komise Úřadu prokurátora Ruské federace, tak moskevský městský soud zjistily, že shora uvedená selhání orgánů oddělení vnitra přispěly ke spáchání trestné činnosti D. E. V souladu s tím, i když vina samotného D. E. z pokusu o vraždu stěžovatelů nemůže být popřena, bylo vnitrostátními orgány vícekrát shledáno, že jeho nadřízení selhali při hodnocení jeho osobnosti a navzdory jeho duševním a neurologickým poruchám mu umožnili přístup k munici, což vedlo k předmětné události (viz Gorovenky a Bugara proti Ukrajině, č. 36146/05 a 42418/05, § 35 ze dne 12.1.2012).

Soud opakuje, že je povinností států stanovit vysoké profesní standardy v rámci jejich ozbrojených složek a zajistit, aby osoby sloužící v těchto složkách splňovaly stanovené podmínky, a zvláště při poskytnutí přístupu ke střelným zbraním jednotlivým osobám musí být poskytnut nejen nezbytný technický výcvik, ale výběr osob, jimž je dovoleno držet takovéto střelné zbraně, musí být předmětem důkladného zkoumání (viz Gorovenky a Bugara, citováno výše, § 38). Z toho vyplývá, že v projednávaném případě se příslušník policejních složek, jehož osobnost nebyla během jeho přijímání do funkce správně vyhodnocena a byla ponechána bez náležité kontroly poté, co byl povýšen na vyšší pozici, pokusil o vraždu stěžovatelů střelnou zbraní nabitou náboji, ke kterým získal přístup na základě svého působení v policejním sboru.

Za těchto konkrétních okolností Soud dospěl k závěru, že stát nesplnil svůj pozitivní závazek podle čl. 2 přijmout vhodná opatření k ochraně života těch, kteří jsou v jeho jurisdikci, zajištěním důkladného výběru a kontroly zástupců státu, jimž je umožněn přístup ke střelným zbraním (viz Gorovenky a Bugara, citováno výše, § 40).

Proto došlo k porušení čl. 2 Úmluvy.

III. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 13 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali zamítnutí jejich nároku na náhradu škody ze strany státu. Tvrdili, že jelikož byl trestný čin spáchán v důsledku nedbalosti ze strany státu, měla by jim být poskytnuta náhrada za újmu, kterou utrpěli. Stěžovatelé svá tvrzení opírali o čl. 2 a 6 Úmluvy. Soud se domnívá, že jejich stížnost ve skutečnosti spadá pod přezkum podle čl. 13 Úmluvy, který zní následovně:

„Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

Vláda nicméně vyjádřila nesouhlas s tímto názorem. S ohledem na odsouzení D. E. a skutečnost, že nároky prvního a druhého stěžovatele vznesené vůči D. E. jim byly soudně přiznány, vláda tvrdila, že stěžovatelé měli účinné vnitrostátní právní prostředky nápravy, ačkoliv třetí stěžovatel je nevyčerpal.

Soud poznamenává, že právní a faktický základ pro tuto námitku je po věcné stránce spojen s otázkami přezkoumanými v rámci čl. 2 Úmluvy, a tudíž tato námitka musí být prohlášena za přijatelnou. Nicméně s ohledem na shora uvedená zjištění o porušení čl. 2 se nejeví nezbytným samostatně přezkoumávat předmětnou stížnost podle čl. 13 Úmluvy (srov. Enukidze a Girgvliani proti Gruzii, č. 25091/07, § 311, ze dne 26.4.2011; a Gorovenky a Bugara, citováno výše, § 48).

...

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

Rozhoduje o spojení stížností;

Prohlašuje stížnosti podle čl. 2 a 13 Úmluvy za přijatelné;

Rozhoduje, že došlo k porušení čl. 2 Úmluvy;

Rozhoduje, že není nutné samostatně přezkoumávat stížnost podle čl. 13 Úmluvy;

Rozhoduje,

a) že žalovaný stát má stěžovatelům zaplatit do tří měsíců ode dne, kdy se rozsudek stane konečným podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy, následující částky, převedené do měny žalovaného státu podle kurzu ke dni úhrady:

i) 12 000 EUR (dvanáct tisíc eur) a případnou částku daně, kterou mohou být stěžovatelé povinni zaplatit, každému ze stěžovatelů za nemajetkovou újmu;

ii) 2 000 EUR (dva tisíce eur) a případnou částku daně, kterou může být stěžovatel povinen zaplatit, třetímu stěžovateli za náklady řízení;

b) že od uplynutí výše uvedené lhůty tří měsíců až do zaplacení bude stanovená částka zvyšována o prostý úrok se sazbou rovnající se sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body;

Zamítá návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění ve zbytku.

(Zpracoval Mgr. Jan Bena)